

Çevre Büyüklüğü ve 10-12 Yaş İlkokul Çocuklarında Denetim Odağı (Locus Of Control)

Handan Asude BAŞAL

Yrd. Doç. Dr. Ali DÖNMEZ (*)

Ödül ve cezaların davranış üzerindeki etkisini hemen herkes bilir. Ödül, izlediği davranışın yinelenme olasılığını artırır, ceza, ise bu olasılığı azaltır. Bu bir öğrenme ilkesidir. Ancak, belli bir davranışı izleyen ödülün bu ilkede belirtilen etkisi kesin olmayıp, bireyin davranışı ile ödül arasında bir nedensellik ilişkisi algılayıp algılamamasına bağlıdır. Diğer bir deyişle, kimi kişilerin ödül olarak algıladıkları bir olay, başkalarınınca değişik algılanabilir ve izlediği davranış üzerindeki etkisi de değişik olabilir. Eğer birey, ödülü kendi davranış, yetenek ve çabalarının bir sonucu olarak görüyorsa, ödül, izlediği davranış üzerinde bilinen etkisini yapacaktır. Tersine, birey, ödülü kendi davranışından bağımsız, şans, talih, kader, ya da güçlü başkaları gibi, kendi dışındaki güçlerce uygulanıp denetlenen bir olgu olarak görüyorsa, böyle bir ödülün izlediği davranışın yinelenme olasılığını arttırmak gibi bir etkisi olmayacaktır. Kısaca, insanlar, ödül ve cezalar biçiminde, kendilerine olanların sorumluluğunu kendilerine ya da şans, kader, kısmet gibi kendileri dışındaki güçlere yüklemek eğiliminde olabilirler. Ödül ve cezaları denetleyen gücün kaynağını birey kendi içinde ya da dışında algılayabilir. Rotter (1966), bu gücün kaynaklandığı yere «denetim odağı» adını vermektedir. Konuya ilişkin yazında, denetim odağını, ağırlıklı olarak, kendi içerisinde algılayan kişilerden içten denetimliler, dışlarında algılayan kişilerden de, dıştan denetimliler olarak söz edilmektedir.

Denetim odağı, eğilimlerinden birinin ya da diğerinin kişide ağırlık kazanmış olması, karşılaştığı birçok durumda onun, önünde bulunan davranışsal seçeneklerden hangisini yeğleyeceği üzerinde etkili olacaktır. Örneğin, bir öğrenci okulda aldığı notlarla kendi çabaları arasında bir bağlantısızlık algıyorsa ve aldığı notların yalnızca öğretmenlerinin insiyatifine bağlı olduğuna inanıyorsa, bu onun derslerine çalışmak ya da çalışmamak seçeneklerinden, büyük bir olasılıkla, ikincisini seçmesine neden olacaktır. En azından, böyle bir öğrenci, çaba harcamayı gereksiz bulabilecektir.

(*) A Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi.

Görüldüğü gibi, davranışların sonuçlarına ilişkin beklentiler, kişilerin aynı durum karşısında farklı davranmalarına yol açabilmektedir.

Araştırmalar, denetim odağına ilişkin inançların, kişilerin davranışları üzerinde oldukça etkili olduğunu göstermektedir. (Lefcourt, 1976; Crandall, Catkovssky ve Crandall, 1965; Davis ve Davis, 1972; Phares, 1976; Coan, 1973; Williams, 1973; Foss, 1973; Mlott 1975; Davis ve Phares, 1967; Rotter ve Mulry, 1965; Lefcourt, Lwis ve Silverman, 1968; Gozali, Cleary, Walster ve Gozali, 1973 Crowne ve Liverant, 1963; Cherulnik ve Citrin, 1974). Böylece bu inançların, kendilerini değiştiren koşulların anlaşılması da önem kazanmaktadır. Çünkü, davranışta, istedik değişikliklerin oluşturulabilmesi, bu koşulların, yani kişileri içten denetime ya da dıştan denetime inanır duruma getiren ön koşulların değiştirilmesiyle kolaylaşabilecektir. Aşağıda denetim odağını hazırlayan ön koşulların neler olabileceği konusuna kısaca değinilecektir.

Denetim Odağını Hazırlayan Ön Koşullar :

Başlangıçta bir bebek, çaresiz durumdadır. Yaşamı üzerinde denetim kuramaz. Herşeyi ile annesine bağımlıdır. Diğer bir deyişle, dıştan denetimli olmak zorundadır. Ancak, yaş ilerledikçe, denetim odağında, dıştan içe doğru bir kayma göstermesi de doğaldır. Bunun nedeni, çocuğun, giderek kendisi için önemli bir takım kararları alabilme özgürlüğü kazanması, aile ve çevresine karşı, görece bir bağımsızlığa kavuşması ve kendi başına daha yeterli bir duruma gelme çabaları olsa gerektir. Kısaca, denetim odağının içte ya da dışta algılanması da bir öğrenme sonucudur. Nitekim, bu görüşü destekleyen araştırma sonuçları vardır. Örneğin, Bialer'in (1961) bir aratırmasında, denetim odağının içte algılanması ile takvim yaşı arasında olumlu bir ilişki bulunmuştur. Öte yandan, deneyim ve yaşantıların da denetim odağı üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Lester ve Genz (1980), yetmişsekiz deneyimli ve yetmişsekiz deneyimsiz polisi denek olarak kullandıkları çalışmalarında, deneyimli polislerin, deneyimsizlerden anlamlı ölçüde daha içten denetimli olduklarını ortaya koymuşlardır. Kişi için önemli bazı olayların, denetim odağında, değişikliklere neden olduğunu gösteren klinik bir çalışma da vardır. Smith (1970), bir nöropsikiyatri kuruluşuna başvuran bunalımlı hastaların altı haftalık «bir bunalımı çözme dönemi» sonunda dıştan denetimlikten içten denetimliliğe doğru anlamlı bir değişme gösterdiklerini bulmuştur.

Görüldüğü gibi, kişilerin denetim odağına ilişkin beklentileri, içinde bulunulan koşulların bir işlevi olarak değişmek eğiliminde-

dir. Dıştan içe doğru bir değime, genellikle kişisel yeterlilik ve etkililik duygularını güçlendiren koşul ve olayların bir işlevi olarak görülmektedir. Bazen işlerin kötü gittiği, şansın gülmediği, umutların boşa çıktığı sorunlu durumlarda da içten dışa doğru bir kayma görülebilir.

Pekçok değişken ile arasındaki ilişki, araştırılan denetim odağını hazırlayan ön koşullarla ilgili çok az sayıda araştırmaya rastlanmaktadır.

Ön koşulları konu alan birkaç araştırmanın bulgularına göre, denetim odağının içte ya da dışta algılanmasının bazı nedenleri, çocuk - anababa ilişkilerinde yatmaktadır. Bu araştırmalardan biri, Katkovsky ve Arkadaşları (1967) tarafından yapılmıştır. Söz konusu araştırmacılar, genel olarak, sevecen, özgücü, koruyucu ve destekleyici anababa davranışlarıyla içten denetime inanma arasında olumlu bir ilişkinin olduğunu belirtmektedirler. Onlara göre, baskıcı, reddedici ve eleştirici anababa davranışları ile dıştan denetime inanma arasında ise olumsuz bir ilişki vardır.

Ön koşullarla ilgili daha fazla araştırmaya gereksinim olduğu kuşkusuzdur. Dahası, buraya kadar kısaca değinildiği gibi, kişilerin içten denetimli olmalarının daha yararlı olduğu ve denetim odağı algısının değiştirilebileceği görülmektedir. Genel anlamda, araştırma sonuçları, içten denetimliliğin, istendik davranışların geliştirilmesiyle, dıştan denetimlilikten daha fazla ilintili olduğu ve içten denetimlilerin yaşamla başa çıkmada daha başarılı olacağı doğrudur. Bu nedenle, daha başlangıçtan, hem kişileri daha içten denetimli yapacak çevresel koşullar, hem de, dıştan denetimliliğin içten denetimlilik yönünden nasıl değiştirilebileceği konusunda ipuçları vermesi bakımından, denetim odağını hazırlayan ön koşullar hakkında daha fazla bilgiye gereksinim vardır. Bu ön koşullardan birinin, kişinin yaşadığı çevrenin büyüklüğü olabileceği akla gelmektedir. Aşağıda, çevre büyüklüğü-denetim odağı ilişkisine özet olarak değinilecektir.

İçinde Yaşanılan Çevrenin Büyüklüğü ile Denetim Odağı İlişkisi :

Smith ve Inkeles'e göre (1966), dıştan denetimliler, çevrelerinde değişiklik yapma konusunda, içten denetimlilerle karşılaştırıldıklarında, daha edilgendirler (pasiftirler). Daha önce, deneyimlerle denetim odağının içten dışa, dıştan içe değişebileceğini belirtmiştik. Smith ve Inkeles, içten denetimli kişinin, kendi davra-

nışları ile çevresini değiştirebileceğine olan inancının, göreceli olarak, daha güçlü olduğunu söylemektedirler. Eğer çevrenin yalnızca fiziksel yanını alır ve bu çevreyi değiştirme deneyimlerinin de denetim odağının içte algılanması yönünde etkili olacağını varsayarsak; küçük ve büyük yerleşim merkezleri, çocukların böyle olanaklara sahip olmaları ve böyle deneyimlerden (çevreyi değiştirme) geçmeleri bakımından, özellikle ülkemizde, bazı farklılıklar göstereceklerdir.

Denetim odağının içte ya da dışta algılanması sorunu, kişinin davranışları için bir sorumluluk duyması ya da duymaması sorundur. Kişinin davranışları için sorumluluk duyması ya da duymaması ise, çocukluğundan başlayarak, çevrenin ona bir takım sorumluluklar vermesine, diğer bir deyişle, davranışları ile bu davranışların sonuçları arasında bir nedensellik bağı kurmasına olanak veren çevresel koşulların varlığına bağlıdır. Ancak, burada söz konusu çevresel koşullar, daha çok fiziksel olanlardır. Gerek araştırmacıların kendi gözlemleri, gerekse diğer bazı araştırmacıların gözlemleri, küçük yerleşim merkezlerinin, çocuklara fizik çevrede değişiklik yapma olanağı vermeleri ve onları böyle deneyimlerden geçirmeleri açısından büyük yerleşim merkezlerinden çok daha üstün olduğu doğrudur. Örneğin, Pierce (1964), bir Türk köyünde yaptığı gözlemlere dayanarak, bu köyde çocukların sabahtan akşama, akşamdan uyuyana kadar büyük ölçüde kendi başlarına bırakıldıklarını, belli doğrultularda yönlendirilmediklerini, dolayısıyla kendi yaptıklarından kendilerinin sorumlu olduklarını vurgulamaktadır. Daha büyük yerleşim merkezlerinde ise çocuklar için bu tür bir yetiştirme olası değildir. Çocuğun günlük yaşamı, saat saat programlanmak ve bu program çerçevesinde o yetişkinlerce güdülmek ve yönlendirilmek durumundadır. Bu nedenle de çocuk, yaptıklarının ya da davranışlarının sorumluluğunu yetişkinlere yüklemeyi öğrenebilecektir. Bu ise dıştan denetimli olmayı öğrenmek demektir.

Özet olarak, çevre büyüklüğünün denetim odağının içte ya da dışta algılanmasını hazırlayan ön koşullardan biri olabileceği görülmektedir.

Amaç :

Bu araştırmanın genel amacı, çevre büyüklüğünün, 10-12 yaş grubu ilkököl çocuklarının denetim odağı algısı üzerindeki etkisini saptamaktır.

Denenceler :

Yukarıdaki genel amaç çerçevesi içinde aşağıdaki üç denence sınanacaktır.

1) Nüfusu 10.000'den küçük çevrelerde doğup büyüyen çocuklar, daha büyük çevrelerde doğup büyüyen denekleriyle karşılaştırıldığında, anlamlı ölçüde, daha içten denetimlidirler.

2) Nüfusu 10.000'den büyük çevrelerde doğup büyüyen çocuklar, daha küçük yerleşim merkezlerinde doğup büyüyen denekleriyle karşılaştırıldığında, anlamlı ölçüde daha dıştan denetimlidirler.

3) Küçük çevrelerden büyü kente gelip orada bir süre yaşayan çocuklar, büyük çevre grubuna göre daha içten, küçük çevre grubuna göre ise daha dıştan denetimlidirler.

Önem :

Genel olarak araştırmalar, içten denetimlilikle toplumun bireylerinden beklediği, sorumlu davranış, girişimcilik, çalışkanlık ve benzeri özellikler arasında olumlu bir ilişkinin bulunduğunu ve içten denetimlilerin yaşamla başa çıkmada daha başarılı olabileceklerini göstermektedir. Bu nedenle, daha başlangıçtan hem kişileri daha içten denetimli yapacak çevresel koşullar, hem de dıştan denetimliliğin içten denetimliliğe doğru nasıl değiştirilebileceği konusunda ipuçları vermesi bakımından, denetim odağını hazırlayan ön koşullarla ilgili daha fazla bilgiye gereksinim vardır. Yazında, denetim odağını hazırlayan ön koşullarla ilgili çok az araştırmaya rastlanması da bu araştırmanın önemini arttırmaktadır.

Yöntem :

Evren ve Örneklem :

Araştırma evrenini, Ankara ili sınırları içinde bulunan, nüfusu 10.000'den küçük yerleşim merkezlerindeki ilkokulların 1982-1983 öğretim yılı 3., 4., ve 5. sınıflarındaki (10-12 yaş grubu) öğrencilerle, böyle yerleşim merkezlerinde doğup bir süre yaşadıkdan sonra Ankara'ya göç etmiş ve burada da bir süre yaşamış aynı yaş ve sınıflardaki ilkokul öğrencileri ve bir de Ankara'da doğup sürekli burada yaşamış, yine aynı yaş ve sınıflardaki ilkokul öğrencileri oluşturmaktadır.

Buna bağı olarak, Ankara ili'nin aşağıda belirtilen okulları çalışma kapsamına alınmıştır: Küçük çevre olarak Yenimahalle İlçesi'nden merkez Ergazi Köyü İlkokulu; ara çevre (nüfusu 10.000 den küçük yerleşim merkezlerinde doğup bir süre buralarda yaşadktan sonra Ankara'ya göç etmiş öğrencilerin oluşturduğu gruptan, bundan böyle ara çevre grubu olarak söz edeceğiz) olarak Merkez İlçesi'nden Cumhuriyet, Atatürk ve Ulus İlkokulları; büyük çevre olarak da yalnızca Cumhuriyet İlkokulu seçilmiştir. Ara çevre için birden fazla okul seçilmesinin nedeni, bir tek okulda bu çevre denek grubunu oluşturacak sayıda öğrenci bulunmamasıdır.

Araştırma örneklemine giren ilkokulların 3,4, ve 5. sınıflarındaki 10-12 yaş grubu kız ve erkek öğrenciler arasından, amaç bölümünde belirtilen denenceleri sınamaya uygun, her biri 25 kız ve 25 erkekten oluşan üç grup denek, seçkisiz örneklem yöntemiyle seçilmiştir.

Verilerin Toplanması :

Türkiye'de çocukların denetim odağını değerlendirmek için, geliştirilmiş bir ölçek bulunmamaktadır. Araştırmada, A.B.D.'de geliştirilen denetim odağı ölçeklerinden amaca en uygun olduğu düşünülen, geçerlik ve güvenilirliği oldukça yüksek «Çocuklar için Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği» kullanılmıştır (Nowicki ve Strickland, 1973).

Kırk sorudan oluşan ölçeğin puanlanması, denetim odağını dışta algılama doğrultusunda yanıtlanan soru sayısının toplanmasını gerektirmektedir. Yüksek puanlar, denetim odağının dışta algılandığını, düşük puanlar ise, içte algılandığını göstermektedir.

Uygulama sırasında, her öğrenciden, ölçekteki soruları okuyarak, her sorunun altındaki «evet» ve «hayır» sözcüklerinden kendi yanıtlarını oluşturan birini daire içine almaları istenmiştir. Yanıtlardan her ikisinin de kendi durumlarına uygun olmadığını düşünmeleri durumunda daha uygun olanını seçmeleri gereği belirtilmiştir.

Bulgular ve Sonuç :

Üç örneklem grubunun (küçük çevre, ara çevre, büyük çevre) yöntem bölümünde sözü edilen «çocuklar için Nowicki-Strickland Denetim Odağı Ölçeği» ile ölçülen denetim odağı puanlarının arit-

metik ortalama ve standart sapmaları Çizelge 2'de verilmiştir. Söz konusu ölçekle elde edilen puanlar, yüksek olmaları ölçüsünde dıştan denetim eğilimini yansıtır.

ÇİZELGE 2

Nowicki-Strickland Ölçeğine Göre Örneklem Gruplarının Denetim Odağı Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Gruplar	Sayı (n)	Ortalama (x)	Sapma (ss)
Küçük Çevre	50	15.06	4.1
Ara Çevre	50	13.40	3.7
Büyük Çevre	50	11.90	4.4

Çizelge 2'de de görülebileceği gibi, örneklem gruplarının denetim odağı puanları aritmetik ortalaması: küçük çevre grubu için 15.06, ara çevre için 13.40; ve büyük çevre için 11.90 olarak bulunmuştur.

Örneklere giren deneklerin her birinden yalnızca bir ölçüm (denetim odağı) alınması ve denekleri gruplara seçkisiz örneklem yöntemiyle seçilmiş olmaları nedeniyle, verilerin çözümünde en elverişli istatistiksel teknik olarak Varyans Analizi kullanılmıştır. Uygulanan F testi sonuçları, Çizelge 3'te verilmiştir.

ÇİZELGE 3

Denetim Odağı Puanlarının Varyans Çözümlemesi

Varyans Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F
Gruplar Arası	249	2	124.50	7.4+
Gruplar İçi	2510	147	16.85	
TOPLAM	2759	149		

+ 05 düzeyinde 2 ve 147 s.d. ile anlamlı.

Çizelge 3'de hesaplanan F değeri .05 düzeyinde anlamlıdır. Diğer bir deyişle, çevre büyüklüğü, denetim odağı algısı üzerinde etkili görünmektedir.

Ayrıca, grup ortalamalarına uygulanan t testi, bu ortalamaların birbirleri arasındaki farkların da gene .05 düzeyinde anlamlı olduklarını ortaya koymuştur. t testi sonuçları Çizelge 4'te verilmiştir.

ÇİZELGE 4

Örneklem Grupları Ortalamalarına Uygulanan t Testi Sonuçları

Gruplar	n	x	ss	sd	t
Küçük Çevre	50	15.06	4.1	98	3.71+
Büyük Çevre	50	11.90	4.4	98	
Küçük Çevre	50	15.06	4.1	98	2.10+
Ara Çevre	50	13.40	3.7	98	
Büyük Çevre	50	11.90	4.4	98	1.85+
Ara Çevre	50	13.40	3.7	98	

+ .05 düzeyinde anlamlı.

Sonuç :

Bulguları özetleyecek olursak; 1) çevre büyüklüğü, denetim odağının içte 'ya da dışta algılanması üzerinde etkili görünmektedir. 2) ancak bu etki, araştırmanın denencelerinde öngörülenin tam tersi yöndedir. Denencelere göre, çevre büyüdükçe, bireylerin denetim odağını dışta algılama eğilimi artacaktı. Bulgular, bunun tersinin doğru olduğunu, yani çevre küçüldükçe, denetim odağını dışta algılama eğiliminin arttığını göstermektedir.

Daha önce de belirtildiği gibi, araştırmanın denenceleri Smith ve Inkeles'in (1966) denetim odağı tanımlarındaki çevre kavramının, daha çok, fiziksel yönünden yola çıkan denencelerdir. Diğer bir deyişle, denetim odağının biçimlenmesinde, fizik çevrede değişiklik yapabilme olanakları ile davranış arasındaki ilişkilere ağırlık verilmiştir. Buna bağlı olarak da, küçük çevre çocuklarının, fizik çevre ile daha fazla etkileşim olanağına sahip oldukları varsa-

yılmıştır. Fizik çevrede değişiklik yapabilme olanaklarının, küçük çevrelerde daha fazla olacağı ve böyle çevrelerde büyüyen çocukların çevrelerinde değişiklik yaratma deneyimleri ile daha sık karşılaşacakları dolayısıyla de, davranışları ile bu değişiklikler arasında bir nedensellik ilişkisi algılamaya daha yatkın olacakları kestirilmiştir. Dahası, büyük yerleşim merkezlerinde, taşıt araçları, telefon, çamaşır makinası ve benzeri teknolojik araçlara bağımlılığı, özellikle bizim ülkemizde, çok daha fazla olduğu bir gerçektir. Bu ise, insanların, zor durumlarda davranışlarının sorumluluğunu böyle araç ve olanakların işlememesine yükleyebilmelerini kolaylaştıran, dolayısıyla, davranışlarla sonuçları arasında bir nedensellik ilişkisinin algılanmasını güçleştiren bir etken olarak düşünülmüştür.

Ancak, küçük ve büyük çevreler arasındaki eğitim düzeyi, geleneklere bağlılık, kaderciliğe dayalı bir düşünce sisteminin yaygınlığı ve toplumsal baskı farklılıklarının da denetim odağının biçimlenmesinde etkili olabileceği ve bu açılardan büyük çevrelerin daha avantajlı olduğu bilinmekle birlikte, küçük çevrelerin lehine olarak düşünülen etkenlerle karşılaştırıldığında, bunların etkilerinin daha düşük düzeylerde kalacağı kestirilmiştir. Bulgular bunun tersini doğrular görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Bialer, İ. Conceptualization of success and failure in mentally retarded and normal children. *Journal of Personality*, 1961, 29, 303-320.
- Cherulnik, P.D., ve Citrin, M.M. Individual differences in Psychological reactance: The interaction between locus of control and mode of elimination of freedom. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1974, 29, 398-404.
- Crandall, V.C., Katkovsky, W ve Crandall, V.J., Children's beliefs in their control of reinforcements in intellectual academic achievement behaviors. *Child Development*, 1965, 36, 91-109.
- Crowne, D.P., ve Liverant, S. Conformity under varying conditions of personal commitment. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 1963, 66, 547-555.
- Coan, D.W. Personality variables associated with cigarette smoking. *Journal of Personality and Social Psychology*, 1973, 26, 86-104
- Davis, W.L., ve Davis, D.E. Internal-external control and attribution of responsibility for success and failure. *Journal of Personality*, 1972, 40, 125-136

- Davis, W L., ve Phares, E J., Internal-external control as a determinant of information seeking in a social influence situation. *Journal of Personality*, 1967, 35, 547-565
- Foss, R. Personality, social influence and cigarette smoking *Journal of Health and Social eBehaviors*, 1973, 14, 279-286.
- Gozali, J., Cleary, T.A , Walster, G W., ve Gozali, J. Relationship between the internal-external construct and achievement. *Journal of Educational Psychology*, 1973, 64, 9-14.
- Katkovsky, W, Crandall, V.C , ve Good, S Parental antecedents of shildren's beliefs in internal-external control of reinforcement in intellectual achievement situations. *Child Development*, 1967, 28, 765-776.
- Lefcourt, H.M. *Locus of Control: Current Trends in Theory and Research*, Hillsdale, NJ : Lafrence Erlbaum Associates, 1976.
- Lefcourt, H M , Lewis, L., ve Silverman, I W. Internal versus external control of reinforcement and attention in decision making tasks. *Journal of Pesonality*, 1968, 36, 663-682
- Lester, D., ve Genz, J L, Internal-external locus of control, experience as a police officer, and job satisfaction in municipal police dificers. *Journal of Police Science and Administration*, 1978. 6, 479. 481.
- Mlott, S.R., ve Mlott, Y D Dogmatism and Locus of control in individuals who smoke, stopped smoking and never smoking *Journal of Community Psychology*, 1975, 3, 53-57.
- Nowicki, S, ve Strickland, B R A locus of control scale for children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 1973, 40, 148-154.
- Phares. E.J. *Locus of Control: A Personality Determinant of Behavior*, Morristown, N.J.: General Learning Press, 1976.
- Pierce, J.E *Life in a Turkish Village*. New York: Holt Rinehart and Winston, 1964.
- Rotter, J B Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcements *Psychological Monographs*, 1966, 80, 1-28
- Rot ter, J B , ve Mlury, R C. Internal versus external control of reinforcements and decision time *Journal of Personality and Social Psychology*, 1965, 2, 598-604
- Smith, M.B. Changes in locus of control as a function of life crisis resolution. *Journal of Abnormal Psychology*, 1970, 75, 328-332.
- Smith, M B ve Inkeles, A. The OM scale: A comparative social psychological measure of individual modernity. *Sociometry*, 1966, 29 (4), 353-377.
- Williams, A F Personality and other characteristics associated with cigarette smoking *Journal of Health and Social Behaviors*, 1973, 14, 374-380.